

σία τοῦ κ. Κωτσάκη ἐγένετο κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος κατέστησε τὸ βιβλίον του εὐληπτον καὶ τὸ μόνον παρ' ἡμῖν διὰ τὸ ἐκτιθέμενον ζήτημα, ὡς καὶ διὰ τὰς φιλοσοφικὰς συνεπεΐας ἐπὶ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀθεΐας. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ὁποῖον ἔχω νὰ παρατηρήσω εἶναι ὅτι ὁ κ. Κωτσάκης ἀπέφυγε νὰ ἀναφέρει εἰς τὴν βιβλιογραφίαν του ἐργασίας, δύο ἢ τρεῖς, δημοσιευθείσας εἰς ὠρισμένον Λεξικὸν καὶ Περιοδικὸν παρ' ἡμῖν.

Τὴν στιγμὴν ὅμως ταύτην, καθ' ἣν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέτω πρὸ ὑμῶν τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Κωτσάκη, δυνατὸν νὰ ἐλύθη τὸ ζήτημα τῆς διατυπώσεως νέας γενικῆς ἀρχῆς. Διότι δύο μόλις μῆνας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Κωτσάκη ἀνεκοινώθη (29 Ἰουλίου 1953) ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῶν ἐφηρμοσμένων Μαθηματικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἰνδιάνας Lantaty ἡ λύσις τῶν ἐξισώσεων τῆς γενικῆς θεωρίας τοῦ Einstein, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐπεξήτησε τὴν ἐνοποίησιν τῶν δύο πεδίων βαρύτητος καὶ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οὕτως ὅτι εἶναι ἐκδήλωσις μιᾶς ἠνωμένης κοσμικῆς ὀντότητος. Διὰ τῆς λύσεως τῶν ἐξισώσεων τοῦ Einstein ἀπετελέσθη νέα, σπουδαιότατη, γενικὴ θεωρία δι' ὁλόκληρον τὸ Σύμπαν, τῆς ὁποίας τὰ συμπεράσματα εἶναι βασικὰ ἐπὶ θεμελιωδῶν ζητημάτων τῆς Ἐπιστήμης, ὡς ἡ ἐνοποίησις τῶν πεδίων βαρύτητος καὶ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ, ἡ φύσις τοῦ Σύμπαντος, ἡ ὕπαρξις καὶ φύσις τοῦ χώρου κλπ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ νέα θεωρία Lantaty, περὶ τῆς ὁποίας ἴσως θὰ ὁμιλήσωμεν προσεχῶς θὰ λύσῃ καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος. Ἐννοεῖται ὅτι οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ λύσις, ὁ ὕλισμός θὰ παραμείνῃ, ὅπως καὶ σήμερον, ἀστήρικτος. Διότι ἀφ' ἑνὸς ἡ ὑποστήριξις τοῦ ὕλισμοῦ διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος ἦτο τεχνητὴ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ὕλη, ὡς ἰδία ὄντος διάφορος τῆς ἐνεργείας, ἐξηφανίσθη καὶ ὕλισμός ἄνευ τῆς ὑπάρξεως ὕλης, ἦτοι ἄνευ θέματος, εἶναι ἀκατανόητος!

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ.— Τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπὸ τῶν ἑλληνοπαίδων προτιμωμένων ἀναγνωσμάτων κατὰ τὰ διάφορα ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτῶν (ἐπὶ τῇ βάσει πειραματικῶν ἐρευνῶν), ὑπὸ Νικολάου Ἐξαρχοπούλου.

Ἡ παροῦσα ἀνακοίνωσις εἶναι συνέχεια προτέρας ἀνακοινώσεως ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον : «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀναγνωστικοῦ διαφέροντος τῶν Ἑλληνοπαίδων». Ἐν αὐτῇ ἐξητάσαμεν, ἀπὸ ποίας ἡλικίας ἀναφαίνεται τάσις τῶν παίδων πρὸς τὸ ἀναγινώσκειν, τίνες αἱ περίοδοι τῆς μεγίστης ἐντάσεως αὐτῆς καὶ κατὰ ποίας

περιόδους εύρίσκεται αὕτη ἐν ὑφέσει, ὑποχωροῦσα εἰς ἄλλας προτιμήσεις αὐτῶν¹.

Οἱ παῖδες ὅμως δεικνύουσι παραλλαγὰς κατὰ τὰ διάφορα ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτῶν οὐ μόνον κατὰ τὴν ἔντασιν μετὰ τῆς ὁποίας αὐθορμήτως ἀναγινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς προτιμήσεως αὐτῶν. Ἄλλαις λέξεσιν, εἶναι ἐκλεκτικοὶ ἐν τοῖς ἀναγνώσμασιν αὐτῶν.

Ἐν τῶν κυριωτάτων αἰτίων τῆς τοιαύτης μεταβαλλομένης σὺν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν προτιμήσεως αὐτῶν, ἣτις παρατηρεῖται παρὰ παισὶ καὶ νεανίαις ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀποδοτέον εἰς κληρονομικοὺς λόγους καὶ καθόλου εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐκάστου ἰδιορρυθμίας. Ἐκαστος παῖς κατέχεται ὑπὸ ὁρμῆς πρὸς πλήρωσιν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν καὶ ὀλοκλήρωσιν τοῦ βίου του. Αἱ ἀνάγκαι δὲ αὗται ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι διάφοροι παρ' ἐκάστῳ, ποικίλλουσι καὶ κατὰ διαφόρους περιόδους τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἐνεκα δὲ τούτου παρατηροῦνται διαφοραὶ εἰς ποικίλας ἐκδηλώσεις αὐτῶν, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἀναγνωσμάτων αὐτῶν. Αὗται δὲ πάλιν ἀναφέρονται οὐ μόνον εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωσμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μορφήν αὐτῶν, τ.ἔ. τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη πρὸς τὰ ὁποῖα οἱ παῖδες στρέφουσιν ἐκάστοτε τὴν προτίμησιν αὐτῶν.

Ἡ παροῦσα ἀνακοίνωσις ἔχει ὑποκειμενον τὸ πρῶτον τῶν σημείων τούτων, ἐξετάζει δηλαδὴ τὸ ἐναλλασσόμενον παιδικὸν διαφέρον ἀναφορικῶς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν αὐθορμητῶν ἀναγνωσμάτων.

Τὸ προκείμενον ζήτημα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῇ διὰ πλειόνων μεθόδων. Ἐξ αὐτῶν ἀναφερόμεν τὰς ἑπομένας : α) Διὰ τοῦ ἐρωτηματολογίου, τ.ἔ. ἐρωτήσεως ἢ ἐρωτήσεων σχετικῶν, ἀπευθυνομένων εἰς τοὺς ἐξεταζομένους, β) δι' ἐρωτήσεων, ἀπευθυνομένων εἰς τοὺς γονεῖς τῶν παιδῶν, γ) διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου εἰδικῆς ἐκθέσεως, συνταχθείσης ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐχούσης θέμα « τὶ σοῦ ἀρέσει νὰ ἀναγινώσκῃς καὶ διατί » καὶ δ) διὰ τῆς παρακολουθήσεως τῶν βιβλίων, ἅτινα οἱ παῖδες ἐκλέγουσι πρὸς ἀνάγνωσιν κατὰ τὰς ὥρας τῶν ἐλευθέρων ἀσχολιῶν αὐτῶν. Ἀποφεύγομεν περιγραφὴν τῶν μεθόδων τούτων, διότι τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν προγενεστέραν ἀνακοίνωσιν ἡμῶν. Νῦν θὰ περιορισθῶμεν εἰς ἀνάλυσιν τῆς γενομένης ὑφ' ἡμῶν ἐργασίας πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς παρουσίας ἀνακοινώσεως.

Πρὸς ἔρευναν τοῦ θέματος ἡμῶν ἐχρησιμοποίησαμεν τὰς δύο ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν μεθόδων, τὴν τῆς παρακολουθήσεως τῶν παιδῶν ἀναγινωσκόντων καὶ τὴν τοῦ ἐρωτηματολογίου (πρὸς τοὺς παῖδας). Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν καὶ ἐπὶ μιᾷ μόνῃ ἐξ αὐτῶν, ὡς ὅμως ἐν τῇ προτέρᾳ ἡμῶν ἀνα-

¹ Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας, τόμ. 25 (1950) σ. 207 κ. ἐξ.

κοινώσει ανεπτύξαμεν, ἢ χρῆσις πλειόνων μεθόδων πρὸς ἔρευναν τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐνέχει μεγάλα πλεονεκτήματα, ἐπιτρέπουσα ἔλεγχον τῶν δι' ἐκάστης ἐξαγομένων πορισμάτων καὶ συγκρίσεις. καθιστώσας δυνατὴν τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἀπὸ γενικωτέρων ἀπόψεων καὶ τὴν ἐξαγωγὴν καθολικωτέρων πορισμάτων.

Θὰ ἐξετάσωμεν νῦν εἰδικώτερον τὰ πορίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατελήξαμεν διὰ τῆς χρήσεως μιᾶς ἐκάστης τῶν μεθόδων τούτων.

Α'. Παρακολούθησις τῶν ὑπὸ τῶν παίδων ἐκλεγομένων βιβλίων πρὸς ἀνάγνωσιν.

Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατηρτίσαμεν μαθητικὴν βιβλιοθήκην, φροντίσαντες, ὥστε νὰ πλουτισθῇ αὕτη διὰ τῶν καταλληλοτέρων εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπιστημονικῶν καὶ λογοτεχνικῶν βιβλίων τῶν προσιτῶν εἰς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν. Αὕτη ἐλειτουργεῖ ἐν ἰδιαιτέρᾳ αἰθούσῃ τοῦ διδασκασίου, εἶχον δ' ἐλευθερίαν νὰ χρησιμοποιῶσιν αὐτὴν οἱ μαθηταί. Διηυθύνετο ὑπ' αὐτῶν τῶν μαθητῶν, οἵτινες εἶχον ἀσκηθῆναι νὰ ἐκτελῶσι τὰ ποικίλα ἔργα, τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς λειτουργίαν αὐτῆς¹. Ἡ συστηματικὴ παρακολούθησις τῶν ἀναγινωσκόντων παίδων, ἀρξάμενη ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1931—1932 ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐπιπέσεως τοῦ διδασκασίου τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου ἐν ἔτει 1941. Πρὸς ἔρευναν τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐχρησιμοποιήσαμεν τὰ ἀυθόρμητα ἀναγνώσματα, εἰς τὰ ὁποῖα προέβησαν οἱ μαθηταί ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ ἐπὶ μίαν ἐπιπέτειαν, (τ. ἔ. ἀπὸ τοῦ 1931-32 ἕως 1937-1938). Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ παρακολουθήσεως τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἀναγινωσκόντων παίδων συνελέξαμεν 343 περιπτώσεις, ἀνηκούσας ἀπάσας εἰς 985 ἄρρενας μαθητάς, ἡλικίας 7-20 ἐτῶν, φοιτῶντας εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τὸ γυμνάσιον. Τὸ ὕλικόν τούτο εἶναι ἱκανῶς πλούσιον, ὥστε νὰ δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Τὰ δεδομένα τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἔχουσι καταχωρισθῆναι εἰς τοὺς παρατιθεμένους δύο πίνακας, τῶν ὁποίων ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 περιέχει τὰ πορίσματα ἀπολύτως, ὁ δὲ ὑπ' ἀριθ. 2 ἐπὶ τοῖς %^ο. Κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν ἀναγνωσμάτων εἰς εἴδη ἐτηρήσαμεν γενικῶς τὴν ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν εἰς περὶ καὶ ποιητικά. Κατὰ τὰς μερικωτέρας ὅμως ὑποδιαίρεσεις ἐνομίσαμεν σκόπιμον νὰ ἀποκλίνωμεν τῆς συνήθους γραμματολογικῆς διαίρεσεως, προτιμήσαντες χωρισμόν, τὸν ὁποῖον ἐθεωρήσαμεν φυσικώτερον.

¹ Διεξοδικὴν ἀνάλυσιν τῆς λειτουργίας τῆς βιβλιοθήκης ταύτης παρέχομεν ἐν τῇ προτέρᾳ ἡμῶν ἀνακοίνωσει ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀναγνωστικοῦ διαφέροντος τῶν ἑλληνοπαίδων».

Ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις τὰς ἀναγνωστικὰς προτιμήσεις καθ' ἡλικίας :

Ἔτος 7-9. Τὰ προτιμώμενα κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἀναγνώσματα εἶναι τὰ παραμύθια καὶ ἀμέσως μετ' αὐτὰ τὰ μυθιστορήματα.

Ἔτος 9-10. Παραμύθια (24,8 %), ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (19,8 %), μυθιστόρημα (12,4 %).

Ἔτος 10-11. Παραμύθια (25,1 %), λογοτεχνία (18,1 %), μυθιστόρημα (15,8 %).

Ἔτος 11-12. Παραμύθια (20,9 %), λογοτεχνία (18,9 %), μυθιστόρημα (17,4 %), ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (13,7 %), ἱστορικὰ (19,8 %).

Ἔτος 12-13. Λογοτεχνία (25,2 %), μυθιστόρημα (20,9 %), παραμύθια (15,5 %), ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (12,8 %), ἱστορικὰ (8,8 %).

Ἔτος 13-14. Λογοτεχνία (28,8 %), μυθιστόρημα (19,5 %), ἱστορικὰ (13,2 %).

Ἔτος 14-15. Λογοτεχνία (37,5 %), μυθιστόρημα (18,7 %), ἱστορία (10,4 %)

Ἔτος 15-16. Λογοτεχνία (34,4 %), ἱστορία (16,6 %), μυθιστόρημα (12,7 %), ἀνάγνωσις περιοδικῶν (9,4 %).

Ἔτος 16-17. Λογοτεχνία (39,5 %), ἱστορία (18,6 %), περιοδικὰ (9,4 %).

Ἔτος 17-18. Λογοτεχνία (40,8 %), ἱστορία (14,8 %), βιβλία θετικῶν ἐπιστημῶν (11,1 %), περιοδικὰ (11,1 %).

ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

1. Τὰ ὑπὸ τῶν πρὸς ἀνάγνωσιν προσελθόντων μαθητῶν προτιμώμενα εἶδη ἐν συγκρίσει πρὸς ἓν ἑκάστην τῶν λοιπῶν εἰδῶν εἶναι τὰ λογοτεχνικὰ ἐν συνόλῳ λαμβανόμενα (922 ἐπὶ 3.443). Ὑπὸ ταῦτα δὲ περιλαμβάνομεν τὰ διηγήματα, τὰ παντὸς εἴδους ποιητικὰ ἔργα καὶ τὰ μυθιστορήματα.

2. Ἰδιαιτέρως παρατηροῦμεν περὶ τῶν μυθιστορημάτων, ὅτι ταῦτα ἀνῆλθον εἰς 583 ἐπὶ τῶν 3.443 περιπτώσεων.

3. Μετὰ τὰ λογοτεχνικὰ ἔρχονται κατὰ σειρὰν προτιμήσεως τὰ ἐπόμενα εἶδη: Παραμύθια (471 ἐκ 3.443), ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (400 ἐκ 3.443), ἱστορίαι (376 ἐκ 3.443).

4. Ἐν ἀσθενεῖ μέτρῳ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν ὠριμωτέρων παιδῶν πρὸς ἀνάγνωσιν κείμενα φυσιογνωστικοῦ περιεχομένου (132 ἐκ 3.443) καὶ ἔτι ἀσθενέστερον κείμενα ἐκ τῶν λοιπῶν θετικῶν ἐπιστημῶν (76 ἐκ 3.443). Ἡ κυρία περίοδος ἀναγνώσεως βιβλίων τοιαύτης ὕλης συμπίπτει μεταξὺ 13ου καὶ 16ου ἔτους.

5. Ἡκιστα προσελκύουσι τὸ ἀναγνωστικὸν διαφέρον τὰ περιεχόμενα ἐν ἀλφαβηταρίοις καὶ σχολικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις (5 ἐκ 3.443), τὰ φιλοσοφικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου (10 ἐκ 3.443) καὶ αἱ μονογραφαί (43 ἐκ 3.443).

6. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πινάκων διδασκόμεθα ὅτι ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 12ου ἔτους ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ παιδικοῦ διαφέροντος εὐρίσκονται τὰ παραμύθια. Μετ' αὐτὰ δ' ἔρχονται ἐν ἰσχυρῷ ὡσαύτως βαθμῷ τὰ μυθιστορήματα καὶ αἱ περιπετειώδεις διηγήσεις. Ἀπὸ τοῦ 12ου ἔτους ὑποχωροῦσης τῆς πρὸς τὰς φανταστικὰς διηγήσεις τάσεως ἀνέρχονται εἰς τὸ κέντρον τοῦ διαφέροντος τὰ λοιπὰ λογοτεχνικὰ εἶδη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 14ου ἔτους ἐλκύει τοὺς παῖδας σὺν τῇ λογοτεχνίᾳ καὶ ἡ πραγματικὴ ἱστορία. Τὰ εἶδη δὲ ταῦτα παραμένουσι ἐν ὑπεροχῇ ὡς ἀναγνώσματα καθ' ἅπασαν τὴν ἐπακολουθοῦσαν περιόδον.

7. Τὰ ἥμιστα ἐνδιαφέροντα τοὺς παῖδας ἀναγνώσματα εἶναι τὰ φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνιολογικά. Μόνον ἀπὸ τοῦ 15ου ἔτους παρατηρήθη ἀσθενεστάτη τάσις πρὸς ἀνάγνωσιν βιβλίων τοιοῦτου περιεχομένου.

8. Ἐκ τῶν μυθιστοριῶν προτιμῶνται ἐν ἀρχῇ τὰ ἔχοντα περιεχόμενον ὅλως φανταστικόν, σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἐλκύουσι καὶ ἀναγνώσματα τοῦ εἶδους τούτου, ἅτινα σὺν τῷ μυθικῷ ἔχουσι καὶ ἱστορικὸν καὶ πραγματικὸν περιεχόμενον. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 12ου μέχρι τοῦ 16ου ἔτους οἱ παῖδες ἀναγινώσκουσι μετὰ ζωηροῦ διαφέροντος ἐπιστημονικὰ μυθιστορήματα, οἷα τὰ τοῦ *Ἰουλίου Βέρν*, ἐνῶ τὸ ξηρῶς ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον δὲν ἐλκύει αὐτοὺς.

9. Ὡσαύτως τὰ ἀναγνώσματα θεησκευτικοῦ περιεχομένου ἐν ἐλαχίστῳ βαθμῷ προσελκύουσι τὸ διαφέρον τῶν παιδῶν πασῶν τῶν ἡλικιῶν.

B. Πορίσματα ἐξαχθέντα διὰ τῆς μεθόδου ἐρωτήσεων, ἀπευθυνομένων εἰς τοὺς παῖδας.

Εἰς τοὺς ἐξετασθέντας μαθητὰς ἀπηυθύναμεν τὸ ἐρώτημα: «τὶ βιβλία σοῦ ἀρέσκει νὰ ἀναγινώσκῃς». Αἱ δὲ ἀποκρίσεις αὐτῶν ἦσαν γραπταί. Διὰ τῆς στατιστικῆς δ' ἐπεξεργασίας αὐτῶν συνεκομίσαμεν ὡσαύτως πλεῖστα συμπεράσματα περὶ τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος. Αἱ συλλεγεῖσαι ἀποκρίσεις ἀνῆλθον εἰς 1.786, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1301 ἐδόθησαν ὑπὸ ἀρρένων ἡλικίας 6 ἕως 19 ἐτῶν, αἱ δὲ 357 ὑπὸ θηλέων 6 ἕως 14 ἐτῶν. Θὰ περιορισθῶμεν καὶ ἐνταῦθα εἰς τὰ ἄρρενα, διότι αἱ ἀποκρίσεις τῶν θηλέων εἶναι ὀλίγαι καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπαρκεῖς πρὸς ἐξαγωγήν ἀσφαλῶν πορισμάτων.

Ἡ στατιστικὴ δ' ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου τούτου ἐγένετο ὡς ἑξῆς: Ἐκάστη ἀπόκρισις κατεγράφη εἰς εἰδικὸν δελτίον. Μετὰ τοῦτο ἐχωρίσθησαν τὰ δελτία ἀρρένων καὶ θηλέων. Εἶτα ἐγένετο νέος χωρισμὸς τῶν δοθεισῶν ἀποκρίσεων εἰς τὰ εἶδη τῶν δηλουμένων ὑπὸ τῶν παιδῶν ἀναγνωσμάτων. Τοιαῦτα εἶδη διεκρίναμεν 18. Καὶ ἐνταῦθα δὲ δὲν ἠκολουθήσαμεν τὴν αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν διαίρεσιν, προτιμήσαντες τρόπον φυσικώτερον.

Τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν περιελάβομεν καὶ ἐνταῦθα εἰς δύο πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ὑπ' ἀριθ. I δηλοῖ τὰ πορίσματα ἀπολύτως, ὁ δ' ὑπ' ἀριθ. II ἐπὶ τοῖς $\%$. Μὴ δυνάμενοι ἐλλεῖπει χώρου νὰ παραθέσωμεν αὐτοσίους τοὺς πίνακας τούτους, θὰ περιορισθῶμεν εἰς ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

Ἰδωμεν ἐν πρώτοις, τίνες αἱ ἀναγνωστικαὶ προτιμήσεις τῶν παιδῶν καθ' ἡλικίας :

Ἔτος 7 - 8. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀποκρίσεων τῆς ἡλικίας ταύτης, ἀνεροχόμενων εἰς 133, τὰ μᾶλλον προτιμώμενα ἀναγνώσματα εἶναι τὰ παραμύθια (44 ἐκ τῶν 133, τ. ἔ. 33,1 $\%$),

Ἔτος 8 - 9. Παραμύθια (37 ἐκ τῶν 130).

Ἔτος 9 - 10. Παραμύθια (19 ἐκ τῶν 129). Ἱστορικά (19 ἐκ τῶν 125).

Ἔτος 10 - 11. Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (30 ἐκ τῶν 126, τ. ἔ. 23,8 $\%$), Ἱστορικά (30 ἐκ τῶν 126, τ. ἔ. 23,8 $\%$).

Ἔτος 11 - 12. Ἱστορικά (40 ἐκ τῶν 126, τ. ἔ. 31,5 $\%$).

Ἔτος 12 - 13. Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (39 ἐκ τῶν 130, τ. ἔ. 30,0 $\%$).

Ἔτος 13 - 14. Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (54 ἐκ τῶν 179, τ. ἔ. 30,2 $\%$).

Ἔτος 14 - 15. Λογοτεχνία (49 ἐκ τῶν 202, τ. ἔ. 24,3 $\%$). Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (48 ἐκ τῶν 202, τ. ἔ. 23,8 $\%$).

Ἔτος 15 - 16. Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (50 ἐκ τῶν 207, τ. ἔ. 24,2 $\%$).

Ἔτος 16 - 17. Λογοτεχνία (32 ἐκ τῶν 124, τ. ἔ. 19,5 $\%$). Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (32 ἐκ τῶν 124, τ. ἔ. 19,5 $\%$).

Ἔτος 17 - 18. Λογοτεχνία (23 ἐκ τῶν 133, τ. ἔ. 20,3 $\%$).

Ἔτος 18 - 20. Λογοτεχνία (11 ἐκ τῶν 70, τ. ἔ. 15,7 $\%$). Ἱστορικά (10 ἐκ τῶν 70, τ. ἔ. 14,3 $\%$). Ἀστυνομικαὶ καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (10 ἐκ τῶν 70, τ. ἔ. 14,3 $\%$).

ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

1. Καὶ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης κατεδείχθη, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν παιδῶν προτιμώμενα εἶδη ἐν συγκρίσει πρὸς ἕνα ἕνα τῶν λοιπῶν εἶναι τὰ λογοτεχνικὰ ἐν συνόλῳ, ἅτινα ὅμως ὑπολείπονται τῶν λοιπῶν εἰδῶν, ἐν συνόλῳ λαμβανομένων (257 ἐκ τῶν 1786). Τὰ ἥκιστα δὲ προτιμώμενα εἶναι τὰ βιολογικὰ καὶ τὰ τῶν θετικῶν καθόλου ἐπιστημῶν ὡς καὶ αἱ ἐν τοῖς σχολικοῖς ἐγχειριδίοις περιγραφαί.

2. Οἱ παῖδες τῶν νεωτέρων ἡλικιῶν στρέφουσι τὴν προτίμησιν αὐτῶν εἰς

τάς μυθικάς καὶ φανταστικάς διηγήσεις, Σὺν τῷ χρόνῳ εἰσέρχονται εἰς τὸν κύκλον τοῦ διαφέροντος αὐτῶν τὸ μυθιστόρημα, τὸ ἔχον καὶ ἐπιστημονικὸν καὶ θετικώτερον χαρακτήρα, ἢ πραγματικὴ ἱστορία (ἀπὸ τοῦ 11ου ἔτους) καὶ ἡ λοιπὴ λογοτεχνία (ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους), ἔτι δὲ βραδύτερον τὰ ἀναγνώσματα τῶν φυσιογνωστικῶν καὶ λοιπῶν θετικῶν ἐπιστημῶν (ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους, κυρίως ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 17ου ἔτους) καὶ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ (ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τοῦ 18ου ἔτους).

3. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν προτιμήσεων ἐκάστου εἴδους πρὸς τὸ σύνολον τῶν δοθεισῶν ἀποκρίσεων συνάγεται, ὅτι τὰς περισσοτέρας προτιμήσεις συνεκέντρωσαν τὰ ἐπόμενα τρία εἶδη ἀναγνωσμάτων: Μυθικά, φανταστικά καὶ περιπετειώδεις διηγήσεις (616 ἐκ τῶν 1786). Ἱστορία (314 ἐκ τῶν 1786). Λογοτεχνία (257 ἐκ τῶν 1786). Τὰ δὲ ἀναγνώσματα τῶν βιολογικῶν καὶ τῶν ἄλλων θετικῶν ἐπιστημῶν συνεκέντρωσαν 115 προτιμήσεις ἐκ τῶν 1786.

ΓΕΝΙΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Συγκρίνοντας ἤδη τὰ δεδομένα ἀμφοτέρων τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν τούτων, αἵτινα, ὡς εἴπομεν, συμπίπτουσι, καταλήγομεν εἰς τὰ ἐπόμενα ψυχολογικὰ πορίσματα:

1. Τὰ μᾶλλον προτιμώμενα ὑπὸ τῶν μαθητῶν πρὸς ἀνάγνωσιν εἶδη εἶναι τὰ λογοτεχνικὰ ἐν συγκρίσει πρὸς ἐν ἑκάστον τῶν λοιπῶν εἰδῶν. Ταῦτα ὅμως ὑπολείπονται, συγκρινόμενα πρὸς τὸ σύνολον τῶν λοιπῶν εἰδῶν. Καὶ ἡ προτίμησις αὐτῶν ἄρχεται βραδέως.

2. Μετὰ τὰ λογοτεχνικὰ ἔρχονται κατὰ σειρὰν προτιμήσεως τὰ παραμύθια, τὰ μυθιστορήματα καὶ αἱ περιπετειώδεις διηγήσεις. Ἀμέσως δὲ μετ' αὐτὰ ἐπακολουθεῖ ἡ πραγματικὴ ἱστορία.

3. Ἐν ἀσθενεῖ μέτρῳ ἀπασχολοῦσι τοὺς παῖδας ἀναγνώσματα ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου. Οὕτω διαφέρουν πρὸς ἀνάγνωσιν ὕλης φυσιογνωστικῆς, γεωγραφικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίζεται πρὸς αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους.

4. Ἦκιστα διαφέρουσι τοὺς παῖδας ἀναγνώσματα φιλοσοφικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιεχομένου, καὶ δὴ μόνον ἀπὸ τοῦ 15ου ἔτους.

5. Καὶ ἡ θρησκευτικὴ ὕλη ἐλκύει ἀσθενῶς τὸ παιδικὸν διαφέρον.

6. Παρακολουθοῦντες τὴν προϊούσαν ἐξέλιξιν τοῦ ἀναγνωστικοῦ διαφέροντος, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ προτίμησις τῶν παίδων τῶν νεωτέρων ἡλικιῶν στρέφεται ἀποκλειστικῶς πρὸς τὸ μυθικόν, τὸ παρέχον τροφήν εἰς τὴν ἄλογον φαντασίαν. Ἐπακολουθεῖ τὸ διαφέρον πρὸς περιεχόμενον, παρέχον στάδιον εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς λελογισμένης φαντασίας, (μυθιστορήματα, περιπετειώδεις διηγήσεις κ.τ.τ.). Βραδύτερον ἄρχεται προσελκύνουσα τοὺς παῖδας ἡ πραγματικὴ

ἱστορία, πρὸς κατανόησιν τοῦ περιεχομένου τῆς ὁποίας συνεργάζονται φαντασία, προσοχή καὶ αἱ ἀνώτεροι νοητικαὶ δεξιότητες. Ἔτι δὲ βραδύτερον, καὶ δὴ ἐν ἀσθενεῖ μέτρῳ, στρέφεται ἡ προτίμησις πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ὕλης ἀπαιτούσης ἐντεταμένην λειτουργίαν παρατηρήσεως, προσοχῆς καὶ τῶν ἀνωτέρων νοητικῶν δεξιοτήτων οἷα εἶναι ἡ τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων τῶν θετικῶν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

7. Συνοψίζοντες δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ὠρισμένας βαθμίδας ἐν τῇ ἐξελλίξει τοῦ ἀναγνωστικοῦ διαφέροντος: α) Ἑλικία τῶν μὴ δεσμευμένων ὑπὸ ὀρίων τόπου καὶ χρόνου παραμυθίων (6 — 9 ἐτῶν) β) Ἑλικία τῶν τοπικῶς ὀριζομένων μυθικῶν καὶ φανταστικῶν διηγήσεων (9 — 12 ἐτῶν). γ) Ἑλικία τῶν τοπικῶς καὶ χρονικῶς καθωρισμένων ἱστορικῶν διηγήσεων (ἔτος 12 κ.έ.).

Δύνανται ὡσαύτως νὰ διακριθῶσιν αἱ ἐπόμεναι περίοδοι: α) Περίοδος τῆς ἀποκλειστικῆς ἐνεργείας τῆς ἀχαλινώτου φαντασίας (6 — 9 ἐτῶν). β) Περίοδος τῆς ἡλελογισμένης φαντασίας (9 — 12 ἐτῶν). γ) Περίοδος ἐνεργείας τῆς φαντασίας μετὰ παρατηρήσεως καὶ μετὰ περιορισμένης συνεργασίας τῶν ἀνωτέρων νοητικῶν δεξιοτήτων (12 κ.έ.). Περίοδος ἐντεταμένης ἐνεργείας παρατηρήσεως, προσοχῆς καὶ ἀνωτέρων νοητικῶν δεξιοτήτων (14 κ.έ.).

8. Ἡ προτίμησις τῶν παιδῶν στρέφεται κατὰ κανόνα πρὸς περιεχόμενα μικρᾶς ἐκτάσεως, οὐχὶ δὲ πρὸς μακρὰς περιγραφάς. Ἐκ τούτου ἐρμηνεύεται καὶ ἡ προτιμωμένη ἀνάγνωσις τοῦ περιεχομένου λεξικῶν καὶ περιοδικῶν.

9. Ἀπαρέσκει εἰς τοὺς παῖδας ἡ ἀπασχόλησις περὶ ὕλην, ἀναφερομένην εἰς ὠρισμένα πρόσωπα, ἢ ὠρισμένον καὶ στενὸν ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀποφυγὴ ἀναγνώσεως μονογραφικῶν καὶ εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων.

ΓΕΝΙΚΑ ΤΙΝΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὰ δεδομένα τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν ὑποβοηθοῦσιν εἰς τὴν ἐξαγωγήν παιδαγωγικῶν συμπερασμάτων, δυναμένων νὰ ὀδηγήσωσιν εἰς ἐπιτυχῆ ρύθμισιν σπουδαίων ζητημάτων τῆς Διδακτικῆς, ἀναφερομένων εἰς τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν ὠρισμένων μαθημάτων ἐν τῷ προγράμματι, τὸν καθορισμὸν τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, τὴν ὀρθὴν ἐφαρμογὴν μεθοδικῶν ἀρχῶν κ. τ. λ. Περιοριζόμεθα νὰ ἐξάρωμεν τὰ ἐπόμενα σημεῖα:

ΕΚΛΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ὙΛΗΣ

1. Ἐν ἀρχῇ τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως τοῦ παιδὸς πρέπει νὰ ἀποτελεῖ

τὸ κέντρον τῆς διδασκαλίας ὕλη μυθικοῦ περιεχομένου. Αὕτη ἐλκύει τὸν παῖδα κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ παρέχει κατάλληλον τροφήν εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν λειτουργίαν τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Τουναντίον γνώσεις, ἀπαιτοῦσαι ἰσχυρὰν παρατήρησιν καὶ προσοχὴν καὶ ἐντεταμένην συμμετοχὴν τῶν ἀνωτέρων νοητικῶν δεξιότητων, δὲν εὐρίσκουσι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔδαφος πρόσφορον πρὸς καρποφόρον ἐπεξεργασίαν καὶ βαθεῖαν κατανόησιν.

2. Καὶ αὕτη ἡ ἱστορικὴ ὕλη, ἡ τοποθετοῦσα τὰ γεγονότα ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἀπαιτοῦσα συμμετοχὴν τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν, δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δ' ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας δὲν πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς κατωτάτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀλλὰ νὰ ἀναβάλληται ἐπὶ τινα ἔτη.

3. Δὲν φαίνεται ὡσαύτως δεδικοιολογημένη ἡ ἀρχοῦσα συνήθως τάσις νὰ ἀρχίζῃ ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας διὰ τοῦ βίου ἐπιφανῶν ἱστορικῶν προσώπων. Ἡ ἀνωτέρω ἔρευνα δεικνύει, ὅτι αἱ μιογραφίαι ἐλκύουσι τὸ διαφέρον τῶν νεαρῶν παιδῶν ἐν ἀσθενεστέρω βαθμῷ ἢ ἡ συνεχὴς ἱστορία. Κύριος τούτου λόγος εἶναι, ὅτι ἡ ἐπὶ μακρὸν ἐπιμονὴ εἰς τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα, ἡ προσήλωσις εἰς τὰ αὐτὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα ἀπαβλύνει τὸ διαφέρον τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην, ὅστις ρέπει πρὸς ἐναλλαγὴν καὶ ποικιλίαν. Τοιαύτην δὲ παρέχει ἡ ἱστορία διὰ τῆς ποικιλίας τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

4. Καὶ τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν ἡ διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὰς κατωτάτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐναβολὴ αὐτοῦ κατὰ τινα ἔτη θὰ συντελέσῃ εἰς ἐπίτευξιν τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους τοῦτο ἐπιδιώκει, οἳ εἶναι ἡ γέννησις θρησκευτικότητος, ἡ καλλιέργεια τοῦ θρησκευτικοῦ διαφέροντος καὶ ἡ ἐδραίωσις θρησκευτικῆς πίστεως.

5. Καὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἡ ὕλη πρέπει νὰ ἐκλέγηται συμφώνως πρὸς τὰς αὐτὰς ἀρχάς. Ἐν ἀρχῇ ἅς περιέχωσι ταῦτα μυθικάς, περιπετειώδεις, φανταστικὰς διηγήσεις, σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἅς εἰσάγηται ἱστορικὴ ὕλη καὶ ὕλη ἐκ τῶν πραγματικῶν ἐπιστημῶν. Ἄς ἀποφεύγηται δὲ πάντοτε ὕλη ξηρὰ καὶ συστηματικὴ, οἷαν περιέχουσι τὰ καθαρῶς ἐπιστημονικὰ βιβλία.

6. Ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσιν ἅς δίδονται εἰς χεῖρας τῶν παιδῶν ἀναγνωστικὰ βιβλία, περιέχοντα ποικιλίαν ὕλης καταλλήλως διατεταγμένης. Τὰ βιβλία συνεχοῦς καὶ ἐνιαίου περιεχομένου ἀρμόζουσι μᾶλλον εἰς παῖδας ἀνωτέρων ἡλικιῶν.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις προβάλλουσι πολὺ μείζονας δυσχερείας πρὸς

Πρόπλασμα του μνημείου

(*Η Πίνδος. Θεότητες της Πίνδου και ο πόλεμος του 1940 - 1941*).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ἐγερσιν διαφέροντος παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἢ ὕλη μυθική, ἱστορική καὶ λογοτεχνική, ἣτις εἶναι μᾶλλον ὁμολογος πρὸς τὴν παιδικὴν φύσιν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἰδίᾳ τῶν πραγματικῶν μαθημάτων ἐνδείκνυται αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς μεθοδικῆς, καὶ δὴ τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς αὐτενεργείας τῶν παιδῶν. Οὐδὲν πρέπει νὰ παρέχεται εἰς αὐτοὺς ἔτοιμον, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ προσκαλῶνται οὗτοι, ὅπως αὐτενεργῶσι καὶ χρησιμοποιοῦσι πάσας αὐτῶν τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς ψυχικὰς δεξιότητας. Ἡ παιδαγωγοῦσα διδασκαλία γενικῶς καὶ ἰδιαίτερος τῶν μαθημάτων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν πρέπει νὰ εἶναι σαφῆς καὶ εὐπροσάρμοστος, νὰ ἀπευθύνεται εἰς τὴν ἄμεσον παρατήρησιν καὶ νὰ προσλαμβάνη ὅσον τὸ δυνατόν τόνον τερπνόν, ἔχουσα συνοδὸν τὸ συναίσθημα τοῦ παιδός.

Ἐπολείπεται ἡ ἐξέτασις «Τίνα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη, τὰ προτιμώμενα πρὸς αὐθόρητον ἀνάγνωσιν ὑπὸ τῶν ἑλληνοπαίδων κατὰ τὰ διάφορα ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτῶν», ἂν δηλαδὴ προτιμῶσιν οὗτοι ἔργα πεζά, ἢ ποιητικὰ καὶ τίνους εἴδους. Τοῦτο θὰ πράξωμεν εἰς μέλλουσαν ἀνακοίνωσιν ἡμῶν.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.—Ἡ Πίνδος. Θεότητες τῆς Πίνδου καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1940 - 1941, ὑπὸ Βασιλείου Κορσεμένου.

Ὁ τελευταῖος πόλεμος ἐπλούτησε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μὲ δύο ἐνδόξους νίκας: Τῆς Πίνδου καὶ τὴν ἀντίστασιν τῆς Κρήτης.

Ἐπειδὴ ἐν καιρῷ πολέμου, καθὼς λέγει ὁ ποιητής: «toute matière est arme et tout homme soldat» δὲν ἠθέλησα νὰ παραμείνω παθητικῶς θεατής, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἐπολέμει, καὶ μὲ τὸν τρόπον μου, δηλαδὴ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ἔκαμα, σύμφωνα καὶ μὲ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διέθετα, διὰ μὲν τὴν Κρήτην, τὴν στήλην τὴν ὁποῖαν παρουσίασα ἤδη πρὸ καιροῦ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν¹ καὶ ἡ ὁποῖα εὐρίσκεται νῦν εἰς τὸ μουσεῖον Ἰωαννίνων.

Σήμερον παρουσιάζω τὴν Πίνδον ὡς ἀναμνηστικὸν ἔργον Ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἡ ἀρχιτεκτονική, ὡς καὶ ἡ μουσική καὶ ἡ ποίησις, ἀπαιτεῖ σταθερότητα εἰς τὴν σύνθεσιν, ἁρμονίαν καὶ χάριν. Πρὸς τοῦτο τὸ παρουσιαζόμενον ἔργον ὑποθέτω εἰς τὸ βάθος μιᾶς αἰθούσης περὶ τὰ 15 ἕως 20 μέτρα πλάτους ὅπου σχεδιάζονται γραμμαὶ καὶ σχήματα ὁρέων· ἀλλὰ ἡ Πίνδος ἔχει ἀρχαιολογίαν, ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν: οὕτως οἱ ποιηταὶ ἐπικαλοῦνται πολλὰκις τὰς θεότητας τῆς Πίνδου εἰς τὰ ποιήματά των καὶ αὐταὶ αἱ θεότητες εἶναι ὁ Ἀπόλλων καὶ αἱ Μοῦσαι, οἱ ποταμοὶ ὁ Ἀχελῷος καὶ ὁ Καλαμᾶς, ἀλλά, ἐπειδὴ ἡμεῖς διεξηγάγαμεν πόλεμον, ὑπάρχει καὶ ὁ Ἄρης μὲ τὰς Νύμφας διὰ νὰ συντελεσθῇ οὕτω διὰ τῆς παρουσίας του ἡ ἔννοια καὶ ἡ πραγματικότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

¹ Βλ. Πρακτικά, τόμ. 25 (1950) σ. 457 κ.εξ.